

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה יז: ברכות ההודאה (5):
ברכה על בית חדש וכלים חדשים

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יז: ברכות ההודאה (5): ברכה על בית חדש וכלים חדשים

*

רקע

חכמים תיקנו לברך על קניית כלים חדשים, ונחלקו הראשונים בהבנת מהות הברכה.

מקורות

- א. גמ' נט:-ס. "בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו'... כח דהתירא עדיף ליה"
- ב. תוס' ד"ה ורבי רא"ש סי' טז
- מאירי ד"ה המשנה החמישית
- ג. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"א
- ד. שו"ע סי' רכג, ומשנה ברורה

מאירי ד"ה המשנה החמישית

המשנה החמישית: בנה בית חדש או קנה כלים חדשים, אומר: שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. צריך שתדע שזה שביארנו שהבונה בית אומר שהחיינו לא סוף דבר בבונה בית חדש אלא אף בקונה בית ישן הואיל וחדש הוא לו וכן בקנה כלים לאו דוקא חדשים אלא אפילו ישנים הואיל וחדשים הם לו, וכן פירשו בתלמוד המערב ונסח דבריהם לא סוף דבר חדשים אלא אפילו הם שחקים חדשים הם לו, וכתבו גדולי המפרשים שלא תפש לשון חדשים אלא ללמד שמכל מקום [אם] היו כלים אלו שלו ומכרן ואחר כך חזר ולקחן אין כאן ברכה, ודוגמת מה שאמרו בעורכי מלחמה אשה חדשה למעוטי מחזיר גרושתו שאין חוזר עליה, אבל אם לא היו כלים אלו או בית זה שלו אלא שלקחן הן חדשים הן ישנים מברך, ולפי מה שיתבאר בגמ' אפילו יש לו כיוצא בהן ולא סוף דבר שיש לו כיוצא בהם מתורת ירושה וחזר וקנה שהקנין מכל מקום חביב עליו יותר אלא אפילו קנה וחזר וקנה לו כיוצא בהן מברך שהחיינו, והנסחא המיושרת בגמ' אמר רב הונא [לא שנו אלא] שאין לו כיוצא בהן רצה לומר מתורת ירושה אבל אם יש לו כיוצא בהן אין צריך לברך, ור' יוחנן אמר אפילו יש לו כיוצא בהן מברך, מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך, לישנא אחרינא אמרי לה אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה אין צריך, ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך, והלכה כר' יוחנן וכלישנא בתרא. ואף גדולי הפוסקים מסכימים בה אלא שיש להם גרסא אחרת ויש פוסקים כר' יוחנן כלישנא קמא וכל שקנה ועדיין הם בידו וחזר וקנה אין צריך לברך שמאחר שברכות אלו אינן תורה הלך אחר המיקל ואין נראה כן. וברכה זו גדולי המפרשים גם כן כתבו שמיד שקנה הבית או הכלים אף על פי שלא נשתמש בהם מברך ויש חולקים בדבר שלא לברך עד שישתמש בהם ונראה לי כדעת ראשון ממה שאמרו בתלמוד המערב קנה אומר שהחיינו נתן לו במתנה אומר הטוב והמטיב לבש אומר מלביש ערומים אלמא קודם לבישה מברך משעת קנייה, ולמדת משם גם כן שאם לא בנה ולא קנה אלא שננתה לו שמברך הטוב והמטיב אף על גב שבגמ' שלנו לא חלקו בה. בתוספות כתבו שלא נאמרה

ברכה זו אלא בקונה כלים שאין דרך לקנותם תמיד שאדם שמח ונהנה בקנייתם אבל כלים דקים שאדם קונה אותם תמיד ושאינן שמחה בקנייתם כגון מנעלים או חלוק אינו מברך מתורת חובה, ואין נראה לי אלא כל כלים במשמע.

הסבר הסוגיה

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים, אומר: ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה.

[משנה נד.]

המשנה אומרת שהבונה בית חדש וקונה כלים חדשים מברך "שהחיינו". הגמ' מביאה מחלוקת אמוראים אם מברכים רק כשכלים אלו חדשים אצלו ואין לו כיוצא בהם, או שמברכים אף שהקנייה חדשה אצלו ויש לו כיוצא בהם מירושה, או שמברכים על כל קנייה אפילו אם קנה בעבר כלים כאלו. רוב הראשונים [רי"ף (מד.), רמב"ם (פ"י ה"א), רא"ש (סי' טז) וראשונים נוספים] פוסקים כדעה השלישית שמברכים על כל קנייה. לרשב"א [ד"ה לישנא אחרונא] היה נראה לפסוק כדעה השנייה מפני שהיא תואמת את פשט דברי רבי יהודה.

כפי שלמדנו בסוגיות הקודמות ניתן להבין את חיוב הברכה בשתי דרכים: א. הברכה היא ברכת הודאה על השמחה שבקנייה. ב. הברכה היא על החידוש.

על פי שתי הדרכים הללו ניתן להבין את שלוש דעות האמוראים. ניתן להבין שלכל הדעות מברכים על השמחה, ומחלוקתם היא ברמת השמחה המחייבת את הברכה. הדעה הראשונה סוברת שרק שמחה גדולה על כלי שהוא חדש אצל הקונה מחייבת בברכה, הדעה השנייה סוברת שאף שמחה על קנייה חדשה מחייבת בברכה, והדעה השלישית סוברת שבכל קנייה יש שמחה כלשהי, ואף על שמחה כלשהי מברכים.

ניתן להבין שלכל הדעות מברכים על החידוש ומחלוקתם היא בהגדרת חידוש, אם החידוש הוא בחפץ שלא היה לו קודם, או שהחידוש בקנייה, שלא קנה מעולם כמותו, או שבכל קנייה יש חידוש.

נחלקו הראשונים על אלו כלים מברכים "שהחיינו". ר"י [בתוס' נט: ד"ה ורבין] סובר שמברכים "שהחיינו" רק על כלים חשובים. הרמב"ם [פ"י ה"א] אינו מגביל את חיוב הברכה לכלים חשובים בלבד, ומשמע שמברכים אף על כלים שאינם חשובים [במאירי (המשנה החמישית) מפורש שמברכים על כל כלי, אף שאינו חשוב]. הרא"ש [סי' טז] סובר שהברכה אינה תלויה בחשיבותו האובייקטיבית של החפץ אלא תלויה בכל אדם ואדם, אם הוא שמח על הקנייה מברך אפילו על דבר שאינו חשוב, ואם הוא אינו שמח אינו מברך אפילו על דבר חשוב!¹

הרא"ש סובר שברכת "שהחיינו" על כלים חדשים היא ברכת הודאה, ולכן חיוב הברכה תלוי בשמחה האישית של הקונה. הרמב"ם והמאירי סוברים שחיוב הברכה הוא על

¹ סברה זו בדברי הרא"ש עולה מדברי הטור ב"קיצור פסקי הרא"ש" [כך מפורש ברדב"ז ח"א סי' שצה]. בדברי הרא"ש היה ניתן להבין שעשיר מברך על דברים חשובים אף כשקנייתם אינה משמחת אותו [כך משמע מלשון של השולחן ערוך (סי' רכג סעי' 1)].

החידוש, ולכן מברכים על כל חידוש, בין חידוש שמשמחו ובין חידוש שאינו משמחו. את שיטת ר"י ניתן להבין בשתי דרכים: א. חיוב הברכה הוא על השמחה, ולדעתו רק בקנייה של כלי חשוב יש שמחה. ב. חיוב הברכה הוא על החידוש, ורק קנייה של כלי חשוב מוגדרת כחידוש².

סיכום

נחלקו הראשונים, ואולי גם האמוראים, במהות ברכת "שהחיינו" על כלים חדשים. הרא"ש מבין שחיוב הברכה הוא על השמחה שבקנייה, ולכן מברכים על קנייה המשמחת את הקונה, ואילו הרמב"ם והמאירי מבינים שחיוב ברכה הוא על החידוש, ולכן מברכים על כל קנייה של כלי חדש.

הלכה

השו"ע [סי' רכג ס' ג] פוסק שהבונה בית חדש או קונה כלים חדשים מברך "שהחיינו". הוא פוסק, על פי הירושלמי [פ"ט ה"ג (סה):]. נפסק ברא"ש סי' טז, שמברכים אף על קנייה של כלים משומשים, והמונח "חדשים" שבגמ' ממעט אדם הקונה כלי שהיה שלו ומכרו.

השו"ע [ס' ד] פוסק שמברכים "שהחיינו" בשעת הקנייה, ובשעת הלבישה מברכים "מלביש ערומים". מסביר המשנה ברורה [ס"ק יז-יח] שמדובר בכגד הראוי ללבישה, אבל אם צריך לתקן את הכגד מברך "שהחיינו" בשעה שלובשו, ומקדים "מלביש ערומים" ל"שהחיינו".

השו"ע [ס' ה] פוסק שעל כלים שרק הוא משתמש בהם מברך "שהחיינו", ועל כלים המיועדים גם לבני ביתו מברכים "הטוב והמטיב". מוסיף השו"ע, על פי הירושלמי [ס"ט], שאם קיבל כלי במתנה מברך "הטוב והמטיב", כיוון שגם הוא וגם הנותן שמחים במתנה. המשנה ברורה [סק"א] מביא שהגר"א חולק על פסק השו"ע, כיוון שלדעתו הבבלי חולק על הירושלמי.

השו"ע [ס' ו] פוסק כרא"ש, שעני השמח בכגדים שאינם חשובים, מברך עליהם, ומשמע מלשונו שעשיר מברך על כלים חשובים אף כשאינו שמח בהם. הרמ"א חולק, ופוסק כר"י, שגם עני מברך על כגד חשוב בלבד. המשנה ברורה [סק"ד] מביא מחלוקת אחרונים בפסק זה, ומכריע על פי הפרי מגדים ודרך החיים שעני אינו מברך על כלים שאינם חשובים. המשנה ברורה [סק"ג] פוסק שעשיר מברך על כלים חשובים רק כשהוא שמח בקנייתם, ומשמעות הדבר שלדעתו חיוב ברכת "שהחיינו" תלויה גם בשמחת הלב וגם בכך שיש חידוש בקנייתם.

² תרומת הדשן [סי' לו] סובר ששתי הדרכים נכונות, ומברכים רק על כלי חשוב שקנייתו מהוה חידוש, ומברכים רק כשהקונה שמח בקנייתו.